5. Економічна безпека: навч. посібник / за ред. З.С. Варналія. – К.: Вид-во «Знання», 2009. – 647 с.

6. Криминалистические аспекты экономической безопасности государства: монография / М.Г. Жук [под ред. Г.А. Зорина]. – Гродно: ГрГУ, 2003. – 115 с.

7. Сухоруков А.І. Фінансова безпека держави: навч. посібник / А.І. Сухоруков, О.Д. Ладюк. – К.: Центр навч. літ-ри, 2007. – 192 с.

Васильчак С.В., Жидяк О.Р., Дубина М.П. Оценка развития аграрной сферы в системе экономической безопасности государства.

Освещено современное состояние развития аграрной сферы, включая обеспечение продовольственной безопасности как одного из стратегических приоритетов развития государства в контексте экономической безопасности. Осуществлен анализ ключевых показателей и составляющих экономической безопасности Украины через призму оценки уровня обеспечения рациональных норм потребления продуктов питания.

Ключевые слова: *национальная безопасность, экономическая безопасность государства, продовольственная безопасность, потребление, развитие, аграрная сфера.*

Vasylchak S.V., Zhydyak O.R., Dubina N.P. The assessment development of agriculture in the economic security of the state.

The article deals with the modern state of development of agriculture, particularly food security as one of the strategic priorities of the state in the context of the economic security. The analysis of the key factors and components of the economic security of Ukraine through the level of assessing of the rational norms of the food consumption.

Key words: *national security, economic security, food security, consumption, development, agriculture.*

Стаття надійшла 18 вересня 2012 р.

УДК 336.012. 23 (477)

І.Б. Висоцька

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТА СТІЙКОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Розглядається суть дефініції «стабільність фінансової системи». Визначено проблеми функціонування фінансової системи України на сучасному етапі, окреслено шляхи подолання існуючих диспропорцій.

Ключові слова: *фінансова система, стабільність фінансової системи, фінансова стабільність, макроекономічна стабільність.*

Постановка проблеми. В період соціально-економічних перетворень, пов'язаних з необхідністю проведення комплексної модернізації, завдання забезпечення стійкого та безпечного розвитку фінансової системи набуває особливої актуальності. При цьому береться до уваги той факт, що функціонування фінансової системи України на сучасному етапі супроводжується появою негативних явищ, небезпечних для різноманітних сфер фінансової діяльності.

Слабкість системи забезпечення стійкого та безпечного розвитку, відсутність дієвих методів захисту фінансової діяльності від зовнішніх та внутрішніх загроз визначають нестабільність та незахищеність фінансової системи. Саме тому дослідження питань суті та умов забезпечення стабільності фінансової системи України є на сьогодні нагальним.

Стан дослідження. Дослідженню суті стабільності фінансової системи присвячено значна кількість наукових праць. Теоретичне обґрунтування та практичні реалізації означених питань висвітлено в численних наукових розробках українських вчених, зокрема З. Ватаманюка, Я. Жаліла, С. Будаговської, О. Кілієвича, І. Луніної, О.О. Бєляєва. Проблематиці фінансової стабільності присвячено роботи зарубіжних вчених – Г. Шинази, П.В. Каллаура, Г. Хереро, Н. Симона, Т. Падо-Шіопа, М. Фута, Е. Крокета.

Проте, необхідно зауважити, що в зазначених працях не вирішуються всі аспекти даної проблеми через її складність та різноманітність поглядів.

Метою статті є узагальнення існуючих підходів до визначення стабільності та стійкості фінансової системи та вивчення існуючого механізму їх оцінки.

Виклад основних положень. Основною умовою сталого економічного розвитку України є забезпечення стійкості та стабільності функціонування її фінансової системи.

Відомо, що фінансова система є знаряддям провадження державної політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання, покращення добробуту населення країни, шляхом розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту між різними верствами населення, окремими господарськими структурами та територіями. Міцна і стійка фінансова система сприяє підвищенню економічної активності та добробуту в країні.

Разом з тим, фінансова система підпадає під вплив нестабільностей та криз, що можуть призводити до порушення фінансової діяльності та здатні нанести економіці значних збитків у різних галузях. Сьогодні фінансова система виступає одним із основних елементів

і невід'ємним атрибутом соціально-економічної формації макрорівня. Фінансова система розглядається одночасно з погляду інституційного та ресурсного підходів.

З одного боку, фінансова система представлена фінансовими інституціями, до яких належать усі установи, які мають вплив на формування доходів та видатків бюджету, та органи державних відомств (податкових, наглядових, контролюючих, банківських тощо). До фінансових інститутів також належать банківські установи, інститути фондового ринку і страхові організації, фондові біржі. Їх взаємодія відбувається в межах фінансового ринку.

З іншого боку, об'єктивна складова фінансової системи представлена фінансовими потоками та грошовими фондами. Сукупність фінансових потоків охоплює бюджетні потоки, ресурси позабюджетних територіальних фондів, потоки фінансово-кредитної системи, фондового ринку тощо, а також фінансові ресурси підприємств та організацій реальної сфери економіки, бюджетних установ, домашніх господарств. У сукупності вони являють собою фінансовий ресурс і формують фінансовий потенціал соціально-економічної системи.

Функціонування фінансової системи країни нерозривно пов'язано з динамікою розвитку і поточним станом економіки. Практика останніх років свідчить, що проблемам, які виникають у фінансовій системі, досить часто передують макроекономічні зрушення. Тому оцінка стабільності фінансової системи повинна проводитись з урахуванням макроекономічних зрушень.

Стабільність фінансової системи є досить складним явищем та охоплює оцінку різних сегментів фінансової системи (грошово-кредитний ринок, ринок іноземної валюти, фондовий ринок, ринок нерухомості) та реального сектора економіки (економічне зростання та інфляція, корпоративний сектор, сектори домашніх господарств та державних фінансів, зовнішній сектор).

Під стабільністю фінансової системи варто розуміти збалансований стан, який визначається певним трендом упродовж тривалого інтервалу часу, який розглядається. Основними ознаками стабільності фінансової системи є наступні:

- наявність впорядкованості функціонування і розвитку елементів фінансової системи; наявність зворотного зв'язку між окремими елементами, як один з одним, так і з фінансовою системою в цілому;
- наявність фінансових інструментів державного регулювання; наявність якісного нормативно-правового та інформаційного забезпечення; керованість, як фінансової системи в цілому, так і окремих її елементів; наявність саморегулюючих властивостей фінансової системи;

• спроможність фінансової системи протидіяти збуренням та повертатись до рівноваги у разі відхилень;

• спроможність фінансової системи зберігати параметри у чітко визначених межах протягом тривалого часу [1].

Поняття «стабільність фінансової системи» нерідко ототожнюється з поняттям «фінансової стабільності». Фінансова стабільність в науковій літературі розглядається за декількома підходами. За першим підходом фінансова стабільність розглядається як здатність фінансової системи ефективно виконувати свої фінансові функції у довгостроковому періоді та в умовах невизначеності. Так, В.В. Козюк вважає, що «під глобальною фінансовою стабільністю розуміємо такий розвиток фінансового сектора, який би сприяв довгостроковому зростанню глобальної економіки в цілому, забезпечив безперешкодне фінансування дефіцитів платіжних балансів із приватних джерел…» [2].

За другим підходом фінансова стабільність розглядається як певний стан фінансової системи. Так, на думку П.В. Каллаура, фінансова стабільність виступає характеристикою системи, що дозволяє їй довгостроково функціонувати не змінюючи свою структуру та зберігаючи рівновагу. Він пропонує до складу «фінансової стабільності» включати стабільність банків і небанківських фінансових посередників, фінансових ринків і платіжної інфраструктури, тобто всієї фінансової системи країни [3]. Т. Падо-Шіопа розглядає фінансову стабільність як комплексне поняття, як «стан, за якого фінансова система спроможна витримувати порушення, при цьому не допускаючи кумулятивних процесів, які зможуть завдати шкоду заощадженням для інвестування й обробки платежів в економіці» [4].

На думку М. Фута, фінансова стабільність – це стан, при якому: існує монетарна стабільність; близький до природного рівень зайнятості населення; довіра до діяльності більшості фінансових інститутів та ринків; в економіці відсутні різкі зміни цін реальних фінансових активів [5].

За третім підходом, фінансову стабільність пропонується розглядати як відсутність нестабільності. Е. Крокет вважає, що фінансова нестабільність – це ситуація, в якій функціонування економіки погіршується під впливом коливань цін на фінансові активи або неспроможністю фінансових інститутів виконувати свої обов'язки, а фінансову стабільність він визначає як відсутність даної ситуації [6].

Проте необхідно розмежовувати «фінансову стабільність» та «стабільність фінансової системи». Вважаємо, що фінансова стабільність є наслідком злагодженого функціонування стабільної фінансової системи. Фінансова стабільність невіддільна від характеристик фінан-

сової системи. Оскільки фінансова система є складним системним утворенням і складається з таких елементів, як фінансові установи та організації, інфраструктурні інститути та зв'язки між ними, охоплені поняттям фінансових ринків, фінансова стабільність передбачає стабільність кожного елемента цієї системи. На нашу думку, під фінансовою стабільністю розуміється спроможність фінансової системи ефективно виконувати свої функції, передусім забезпечувати ефективний розподіл ресурсів та нормальний перебіг економічних та фінансових процесів.

Фінансова система є стабільною у разі виконання нею трьох функцій [7]:

– фінансова система сприяє ефективному міжчасовому розподілу та перерозподілу ресурсів;

– фінансові ризики на перспективу оцінюються з великою точністю, а також підвладні управлінню;

– стан фінансової системи, що дозволяє постійно абсорбувати фінансові та реальні економічні несподівані події та шоки.

Проте невпинний розвиток фінансової системи означає неможливість зафіксувати стан фінансової стабільності та потребує наявності механізмів самоуправління, спроможних виявляти ризики, нейтралізовувати їх, усувати диспропорції до того моменту, як вони призведуть до розбалансування фінансової системи. Здатність фінансової системи виконувати свої функції навіть під впливом негативних шоків характеризує її стійкість.

За останній період спостерігається поступова макроекономічна стабілізація у країні, що проявляється у відновленні довіри вкладників до банківської системи, уповільненні темпів інфляції, стабілізації у фіскальній сфері. Однак залишається низка ризиків у фінансовій стабілізації. Серед внутрішніх ризиків можна зазначити ресурсні обмеження економіки, різкі стрибки цін на окремі групи товарів, висока ймовірність розгортання кризи державних фінансів за провадження політики боргового фінансування державних видатків. Окрім того, зберігається висока ймовірність прискорення інфляційних процесів. Викликають стурбованість темпи та структура зростання цін. Невизначеність на світових ринках створює загрозу курсовій стабільності. Посилює негативний вплив і той факт, що валютні ризики в Україні нерозривно переплетені з борговими.

На сьогодні зберігається низка загроз і ризиків порушення фінансової стабілізації в Україні, пов'язаних із потужними негативними зовнішніми впливами. Зовнішні ризики насамперед пов'язані з уповільненням темпів відновлення світової економіки, різким коливання

цін на світових ринках на продукцію вітчизняних товаровиробників, запровадження протекціоністських заходів щодо української продукції, нарощування зовнішньої заборгованості України, а також зменшення припливу іноземного капіталу [8].

Підсумовуючи вищесказане, можна виокремити чотири джерела фінансової дестабілізації. І перше з них – зовнішнє, світове джерело фінансові дестабілізації, з якого виходять інфляційні небезпеки, що з часом лише наростатимуть. Це джерело стосується цін на експорт та імпорт, адже абсолютно неможливо прогнозувати тенденції цін на світовому ринку.

Друге джерело – бюджетне. Зростання дефіциту бюджету, загального сумарного і гарантованого державного боргу, а також сум на його обслуговування свідчить, що звідси також можуть надходити виклики фінансовій стабільності.

Третє джерело – банківська система. Першою ознакою фінансової дестабілізації банківської системи, без сумніву, є якість кредитного портфеля. За незначних темпів його зростання і з проблемами нарощення це джерело дестабілізації стає ключовим.

Наступне джерело дестабілізації – зовнішньоторговельне. Зростання негативного сальдо торгівельного балансу за умов дестабілізації на світових ринках, що є нині, виступає значним дестабілізуючим чинником [8].

Отже, як бачимо, світова криза ще раз наочно продемонструвала структурну вразливість економіки України та нестійкість її фінансової системи. Без усунення структурних диспропорцій у галузевій структурі економічної системи та розривів у рівнях розвитку окремих сегментів фінансової системи найімовірнішим сценарієм розвитку України стане уповільнення економічної динаміки та поглиблення дисбалансів фінансової системи. Саме тому необхідно розробити заходи щодо забезпечення фінансової стабільності шляхом структурної модернізації економічної та фінансової систем.

Задля оновлення фінансової системи та підвищення рівня її стабільності необхідно задіяти заходи, що забезпечать використання нових можливостей для економічного прориву.

З метою усунення диспропорцій, що притаманні фінансовій системі, необхідно реалізувати низку заходів, серед яких, зокрема, приведення у відповідність:

- потреб економіки у фінансових ресурсах і можливостей фінансової системи їх забезпечення;
- обсягів фінансування інвестицій та споживчого попиту для усунення диспропорцій між сукупним попитом і пропозицією;

• обсягів фінансування секторів економіки та рівня ефективності використання залучених ними ресурсів;

• обсягів грошової й товарної маси через підтримання збалансованого платіжного балансу, недопущення притоку спекулятивного капіталу;

• інфляційної, процентної та курсової динаміки для уникнення перекосів у структурі економічної системи й платіжного балансу [8].

Здатність фінансової системи долати негативні наслідки та бути стабільною значною мірою залежить від керованості її елементів та системи в цілому. Комплексний аналіз фінансової системи та її окремих складових можливий на основі визначення певних індикаторів, які відображають внутрішні та зовнішні взаємозв'язки фінансової системи. Вони необхідні для проведення оцінки фінансової системи з метою посилення її стабільності та обмеження ймовірності виникнення криз. Активна робота з розбудови систем оцінки стабільності фінансової системи країни розпочалася на початку 90-х років минулого століття розвинутими країнами після посилення інтенсивності виникнення фінансових криз. На міждержавному рівні проблемою побудови системи оцінки стійкості фінансової системи займається Міжнародний валютний фонд. Основними завданнями є побудова системи дієвого аналізу фінансової системи та моніторингу її стійкості [9]. В Україні відсутній системний підхід до оцінки стабільності фінансової системи в апараті державного управління. Національним банком України було розроблено та запропоновано методичні підходи до оцінки стійкості фінансової системи, її інтеграції у систему державного регулювання.

Ще однією перешкодою забезпеченню фінансової стабільності у сучасному періоді перешкоджає суттєва сегментація економічної та фінансової систем, що утруднює управління нею як єдиним цілим. З цих причин забезпечення фінансової стабільності потребує відновлення цілісності економічної та фінансової систем шляхом інституційної реформи – послідовної та цілеспрямованої адаптації розвинених фінансових інституцій, що ефективно функціонують у країнах із високорозвиненою економікою, до особливостей інституційного середовища України. Модернізаційні заходи у цій сфері мають бути насамперед спрямовані на:

• усунення структурних диспропорцій;

• цілеспрямоване формування майбутніх структурних характеристик економічної та фінансової систем на основі врахування майбутніх ризиків, оцінок адекватності поточним умовам антикризових заходів, розроблення та застосування модернізаційних заходів на основі оцінок очікуваних наслідків;

• формування захисних і стабілізаційних механізмів та дієвих важелів управління фінансовою системою, що дозволить зберігати її стійкість і збалансованість та посилити її роль як інструмента підтримки стимулювання економічного зростання.

Таким чином, модернізація фінансової системи України неможлива лише на основі вирішення традиційної суперечності: або стимулювання макроекономічного зростання, або забезпечення стабільності фінансової системи в період її переходу до розширеного фінансування економічного зростання. Відповідно, перед Україною, як і перед більшістю країн, стоїть дилема: або бюджетна консолідація та гальмування темпів інфляції, або продовження антикризових заходів. Якщо спочатку досягти стабільності – економіка може різко загальмувати.

Висновки. На нашу думку, стратегічними напрямами забезпечення фінансової стабільності має бути передусім побудова адекватної потребам вітчизняної економіки та стійкої фінансової системи на основі синхронного розвитку усіх її секторів, що забезпечить досягнення синергетичного ефекту завдяки відновленню цілісності фінансової системи. Важливого значення набуває формування захисних і стабілізаційних механізмів та дієвих важелів управління фінансовою системою.

1. Варваренко Г. До питання визначення поняття «фінансова стабільність» / Г.О. Варваренко, В.В. Сінельник // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – № 1. – С. 52–61.

2. Козюк В. Монетарні аспекти розвитку поглядів на проблему забезпечення глобальної фінансової стабільності / В.В. Козюк // Вісник НБУ. – 2007. – № 4 (134). – С. 34–39.

3. Каллаур П. Формирование системы мониторинга и оценки финансовой стабильности Республики Беларусь / П.В. Каллаур // Банкаускій веснік. – 2008. – № 6. – С. 4–8.

4. Padoa-Shioppa T. Central banks and financial stability: exploring a land in between: Paper presented at the Second ECB Central Banking Conference «The transformation of European financial system» / T. Padoa-Shioppa. – Frankfurt on Main. – October, 2002.

5. Foot, M. What is financial stability and how do we get it? [Текст] / M. Foot // Speech on Meeting of the Financial Services Authority and ACI (UK). – 2007. – 122 p.

6. Crockett, A. The Theory and Practice of Financial Stability / A. Crockett // GEI Newsletter Issue. Global Economic Institutions. 1997. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cepr.org/gei/6rep2.htm

7. Попов І. Методичні підходи до визначення стабільності фінансової системи / І.В. Попов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/index.

8. Забезпечення фінансової стабільності в Україні в умовах посткризової економіки / [Я.В. Белінська, Д.С. Покришка, О.О. Молдован та ін.]. – К.: НІСД, 2001. – 88 с.

9. Evans O. Macroprudential indicators of Financial system soundness / Owen Evans, Alfredo M. Leone, Mahinder Gill, and Paul Hilbers. – IMF Washington DC. – April 2000. – 54 p. http://www.imf.org/external/pubs/ft/op/192/op192.pdf.

Высоцкая И.Б. Проблемы обеспечения стабильности и устойчивости финансовой системы Украины.

Рассматривается суть понятия «стабильность финансовой системы». Определены проблемы функционирования финансовой системы Украины на современном этапе, очерчены пути устранения существующих диспропорций.

Ключевые слова: *финансовая система, стабильность финансовой системы, финансовая стабильность, макроэкономическая стабильность.*

Vysotska I.B. The problems of the providing of the stability and the firmness of the financial system of Ukraine.

The article deals with the essence of the definition «stability of the financial system». It is defined the problems of the functioning of the financial system of Ukraine on the modern stage. The ways of overcoming of the existent disproportions are outlined.

Key words: *financial system, stability of the financial system, financial stability, macroeconomic stability.*

УДК 65.012.8:33 (477)

М.В. Вінічук

БІДНІСТЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ТА МЕТОДИ ПОДОЛАННЯ

Розглянуто різні підходи до трактування поняття «бідність». Визначено основні форми бідності в Україні. Запропоновано методи боротьби з бідністю.

Ключові слова: *бідність, соціальна безпека, прожитковий мінімум.*

Постановка проблеми. В умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів недосконалі реформи та трансформаційні зрушення, що здійснювалися в економіці України, обумовили виникнення такої великої проблеми як бідність населення. Політичні, економічні та соціальні перетворення, що відбуваються в Україні, актуалізують проблему розвитку соціальної сфери і провокують підвищення економіч-